

'יעקב אבינו לא מת... כל האומר רחב רחב מיד נקרי' –

הענין בזה, כי ענין מיתנה הוא השתנות האדם מעולם הזה לעולם הבא, ויעקב כל אותן שנים שהיה במצרים הטעמו הש"י טיפה חיים מעין עולם הבא, על כן נאמר עליו 'לא מת' כי לא נשתנה במותו כלום.

ועל זה מסמיך תיכף הגמרא 'כל האומר רחב רחב מיד נקרי' – ומסיק שם הגמרא 'ביודעה ומכירה', ולזה היא סמיכות הגמרא, להראות כי כמו שנמצא בעניני עולם הזה חמדה שנשאר קבוע בלב האדם, כן היה הטפה-חיים שנקבע בלב יעקב אבינו בעת אשר נטף בו הש"י, נשאר בו קבוע גם אחר כך, על כן לא יתכן להאמר בו לשון מיתנה רק כאדם שפושט מלבושיו ולובש בגדים אחרים.

וזה ענין הפסוק **או יבקע כשחר אורך** – 'בקע' הם אותיות יעקב וגם אותיות קביע, והבן (מי השלוח ח"א ויחי ד"ה ויאסף. ועע"ש ח"ב ריש ויחי).

עוד על הקשר בין המאמרים, ע' בספר תפארת שלמה בלקוטים. וע"ע בספר ניצוצי אור.

יש מפרשים בדרך צחות את סמיכות שני המאמרים, 'יעקב אבינו לא מת' ו'כל האומר רחב רחב מיד נקרי' – מאמרים אלו מעוררים את פליאת השומע לתמוה עליהם מיד. בזה רצה ר' יצחק להראות לרב נחמן מדוע אין להסיח בסעודה, כי גם אם המסיח אינו אוכל בשעה שמדבר, פעמים שהשומעו נמצא באמצע אכילתו ויבוא לשאול לאלתר ולהקשות על דבר הנראה בעיניו תמוה, ובכך עלול להסתכן. שמעתיו.

דף ו

'או אינו יורה אלא שמשיר את הפירות'. ודאי עיקר היורה לברכה בא, שהרי בזה מדבר הכתוב והיה אם שמע... ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש, אלא שבתקופה שהיורה יורד אין מצויים פירות באילנות רק אתרוג ודומיו, והיה יכול להיות שלמעט אילנות מסוימים יהא היורה בא לקללה – ואמנם ודאי הוא בא לברכה לקיום ישוב הארץ.

תלמוד לומר מלקוש, מה מלקוש לברכה – פירוש, חשש זה של השרת פירות במלקוש ודאי אינו קיים, שאם כן היה המלקוש בא לקללה ממש, שהרי באותה תקופה כל האילנות מלאים בפירות, והושה יורה למלקוש, כשם שבמלקוש אין קללה בפרט זה, כך גם ביורה.

או אינו מלקוש אלא שמפיל את הבתים... – פירוש, בתים ואילנות מסוימים שאינם חזקים כל כך, יהא כח המלקוש משברם [ובכל זאת לעיקר ישוב הארץ הוא ברכה] – תלמוד לומר יורה... כמו יורה שכולו לברכה בלבד, כמו שלמדו מן הכתוב ובני ציון... המורה לצדקה, כמו כן המלקוש (מרומי שדה).

'אתה אומר יורה במרחשון או אינו אלא בחדש כסליו' – אף על פי שנאמר 'בעתו', אין אני יודע אלא שלא יבוא בתשרי, קודם זמנו, אבל אם ירד בכסלו אין רע כל כך, והוא גם כן 'בעתו' אלא שמאוחר – תלמוד לומר בעתו יורה ומלקוש – מה מלקוש בעתו, שאי אפשר להיות מאוחר כי אז הוא קללה ממש, אף יורה בעתו – בזמן המכוון ללא איחור (מרומי שדה).

זחכמים אומרים יורה בכסליו. מאן חכמים – אמר רב חסדא: רבי יוסי היא דתניא... רבי יוסי אומר:

בי"ז, בכ"ג ובראש חדש כסלו. קצת קשה, כיון שראש חדש כסלו הוא זמן אחרון של הרביעה, אם כן אין היורה בכסלו אלא במרחשון? וצריך לומר שהזמנים הללו מציינים את התחלת הגשם, וכשמתחיל הגשם לירד בראש חדש, ממשיך לירד כמה ימים (שפת אמת).

(ע"ב) 'אמר ליה רב פפא לאביי: והא אמרי אינשי...' כך שגור בפי רב פפא הרבה. ע' במצוין בסנהדרין

צו.

'מאימתי מברכין על הגשמים...' מפוסקי הראשונים שבאשכנז כתבו (ומובא ברמ"א רכא, א), שאין נוהגים עתה בברכת הגשמים, לפי שהגשמים תדירים ואינם נעצרים.

ואולם בארץ ישראל ובשאר מקומות שאינם משופעים בגשמים, מצינו בספרי הפוסקים שהיו נוהגים בברכה זו (ע' בספרים המצוינים ב'מנהגי ישראל' ח"ג עמ' עב).

ובמשנה ברורה (שם ובכאור הלכה) צדד בדבר, במדינות שהיובש מצוי בהם כבארץ ישראל, האם יש לברך כשיורד הגשם בזמנו כתיקונו, או שמא אין לברך אלא לאחר שנעצרו הגשמים והיו בצער. ולמעשה כתב לברך בלא שם ומלכות.

*

'... ומי שלבו רחב ומרגיש בצרכי הרבים כמו בצרכיו שלו, הוא מלא שבח והודיה להקב"ה על חסד זה שהוא הגדול מחסדי המקום שעושה עם בריותיו. וגדולי ישראל הקדמונים בשעה שראו גשמים יורדים עשו להם יום טוב, ברכו עליהם ברכת הטוב והמטיב בשמחת לב גדולה, ועוד הוסיפו בה תהילות ותשבחות אחרות:

'יתפאר ויתגדל ויתברך שמו של מי שאמר והיה העולם, שהוא ממנה אלף אלפים ורבי רבבות של מלאכים על כל טפה וטפה שיורדת.'

'יתברך יתרומם ויתגדל שמך על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו.'

'אלף אלפים ורבי רבבות ברכות והודאות, אנו צריכים להודות לשמך, על כל טפה וטפה שאתה מוריד לנו, שאתה משלם גמולים טובים לחייבים' (מתוך ספר התודעה, מרחשון – עפ"י בראשית רבה יג, טו; דברים רבה ז, ו ועוד).

יש לעיין האם מברכים ברכת ההודאה על גשמים היורדים בחג שהלא הם סימן קללה, ולענין ברכת הנהנין אמר רבי יהודה כל שהוא מין קללה אין מברכים עליו. אך יש לומר שברכות ההודאה שאני שהרי על כל מאורע המעורר התפעלות בנפש מברכים, ואפילו דבר המזיק מברכים כשם שמברכים על הטובה, ואם כן יש לברך 'הטוב' על הטובה והברכה שיש בדבר, וכעין אביו שמת שמברך גם 'דיין האמת' וגם 'שהחיינו'.

'ברוך רוב ההודאות' – משמע לו לשון ריבוי [כמו 'ברוב עם הדרת מלך' ו'ברוב גאונך' 'לפי רוב השנים' 'ורוב בניו'].

והקשינו **'רוב ההודאות ולא כל ההודאות?'** – והלא משמע גם 'רוב' ולא כל, ככתוב 'רצוי לרוב אחיו' (ולא לכל אחיו. ע' מגילה טז:). ותירץ רבא **'אימא הא-ל ההודאות'.**

'אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרויהו...' שכיון שאומר 'א-ל ההודאות' הרי פירש שאין 'רוב' אלא לשון ריבוי, ומפני שכל טפה וטפה צריכה שבח והודיה, צריך להזכיר בחתימה לשון ריבוי מעין הפתיחה.

ויש במקצת נוסחאות: 'ברוך א-ל רוב ההודאות', אבל לשון הספרים כולם: 'ברוך רוב ההודאות וא-ל ההודאות'. ושמה עשו 'רוב' זה תואר כמו רב, וכן 'מרוב אונים ואמיץ כח' שהוא תואר. [על משקל 'עוז פניו ישונא'; 'מעוז לתום דרך ה'". וכן רבים] (מתוך מלחמות ה' להרמב"ן - ברכות נט. וכעין זה בתר"י). והרז"ה (שם) פירש דברי רב פפא 'נימרינהו לתרוייהו' על 'מודים... ואילו פינו' - אבל אינו חותם אלא 'ברוך א-ל ההודאות' (גם בריטב"א בברכות תמה על הפירוש הראשון. וע"ע במאור ישראל כאן).

'אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרוייהו' - כיוצא בזה אמר רב פפא בכמה מקומות - ע' במצוין בסוטה מ.

דף ז

'כל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים... וכל העוסק בתורה שלא לשמה...'. ע' בהרחבה בענין זה [ובקושיית התוס'], במובא בפסחים ג.

חרב אל הבדים ונואלו - חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה. פשטי' דקרא מדבר בקוסמים, ונראה שנקראו 'בדים' על שם שמתבודדים להשרות על עצמם רוח טומאה, ולהכי דריש מיני' מאי דדריש (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'אם תלמיד הגון הוא - לקראת צמא התיו מים, ואי לא - הוי כל צמא לכו למים'. משמע שמותר ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון אלא שאין מצוה על הרב לילך אצלו. ואולם המהרש"א פירש בענין אחר, שהרי אמרו חכמים השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס (ע' חולין קלג). וגם בסמוך אמרו יהיו לך לבדך - בתלמיד שאינו הגון, אלא שהנביא קורא לתלמיד שאינו הגון שישוב תחילה ואז ילך ללמוד תורה, וזהו הוי כל צמא לכו למים. אכן כל עוד לא שב, על הרב להימנע מללמדו. ולישב פרש"י נראה על פי מה שכתב הגר"ז (בשו"ע שלו - הלכות ת"ת ד, יז) שאם אי אפשר להחזירו למוטב תחילה, והוא דוחק ליכנס ללמוד - תהא שמאל דוחה וימין מקרבת, ולא כיהושע בן פרחיה שדחה לפלוני בשתי ידיים. ואף על פי שאולי אין לרב להכניס עצמו לספק זה, שמא לא יחזור התלמיד למוטב ונמצא כזורק אבן למרקוליס, אבל התלמיד עצמו חייב להכניס את עצמו, דמה יפסיד. - הרי מבואר ש כל צמא - גם מי שאינו הגון, בכלל הציווי לכו למים - ללמוד תורה. אלא שאין הרב מצווה לילך הוא אליו (וע"ש בדברי הגר"ז שצדד לומר שמא גם הרב צריך להכניס עצמו לבית הספק אם אי אפשר בענין אחר). עוד בענין לימוד לתלמיד שאינו הגון, ע' במובא בספר מגדים חדשים ברכות כח. דעת חכמה ומוטר ח"ג רצו. וע"ע במובא במכות י.

'כדאמרה ליה בת קיסר לרבי יהושע בן חנניה: אי חכמה מפוארה בכלי מכוער'. הרא"ש כתב בפרושו לנדרים (ג:) שהיה רבי יהושע שחור. יש מי שהסביר על פי דברי הגמרא בחגיגה (כב:) המספרת על רבי יהושע ש'כל ימיו הושחרו שיניו מפני תעניותיו'. ובדקדוקי סופרים שם הביא גרסא 'הושחרו פניו' (מגדים חדשים להרד"י וויס, ברכות כח. ע"ש).

וע' בתיקוני זוהר תיקון ס על ענין זה, שיש נפשות גדולות בגופים מכוערים, וכן להפך. ובספר 'צדקת הצדיק המלא' לר"צ הכהן מלובלין זצ"ל (בסימן קמו - העתק מכתב יד שהושטט בדפוסים הרגילים) רמז בזה דברים עמוקים (וע"ע בחידושי אגדות למהרש"א ומהר"ל נדרים ג).